

УДК 332.122:338

О.Г. Кірдіна

**СТІЙКІСТЬ ТА БЕЗПЕКА
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**

Надано визначення поняття «стійкий та безпечний соціально-економічний розвиток регіонів». Встановлено послідовність схеми дослідження стійкості та безпеки соціально-економічного розвитку регіонів

Ключові слова: стійкість, регіон, індикатор, модель, розвиток.

Дано определение понятия «устойчивое и безопасное социально-экономическое развитие регионов». Установлена последовательность схемы исследования устойчивости и безопасности социально-экономического развития регионов

Ключевые слова: устойчивость, регион, индикатор, модель, развитие.

The concept of sustainable development is a complex phenomenon, characterized by a dual nature.

The State Strategy 2015 identifies problems and offers constructive ways of their solving the economic, social and environmental spheres.

Distributed five-factored model of sustainable development in the region, which includes in addition to the economic, social and environmental factors as institutional and informational factors. Needed comprehensive approach to achieve the strategic goals of sustainable development, where the necessary relationship and interaction between the components of sustainable development.

The idea to provide security through the development of the most fruitful to solve security problems.

© Кірдіна О.Г., 2012

Stable and secure social and economic development of regions considered as the ability to keep its economy stable positive dynamics and the vectors of basic socio-economic indicators no sudden "jumps" and oscillatory processes during development to provide acceptable performance level of economic security, maintain a balanced development in different spheres of life region without "distortions" towards separate spheres and have the ultimate goal of permanent prosperity and improve the quality and living conditions of the population living in the region.

The only way to ensure stability and security of social and economic development – the constant adjustment of the main criterion performance-characteristics of the development and maintenance of their values in specified ranges. At the same time as the most important tasks are the formation of these aggregate indicators and determine allowable ranges of change in which no breach occurs stability, assessment of the stability of the trajectory of socio-economic development of territories considering various options for deviations from the acceptable ranges for various scenarios of changes in external conditions development, evaluation of the impact of government regulation measures for neutralization crisis, etc.

Keywords: stability, region, indicator, model, development.

Постановка проблеми. Зміна реального позиціонування регіону в світовій економіці вимагає і зміни фундаментальних підходів, а також основних методологічних положень щодо розробки стратегії і тактики регіонального розвитку, формулювання його нових цілей і завдань, застосування нових методів і інструментів в практиці регіонального управління і т.д. Досі у багатьох роботах по регіонознавству і регіональній економіці регіон визначається переважно як об'єднання в межах конкретної території населення і природних ресурсів, виробництва і споживання товарів, сфери обслуговування, не сприймаючись при цьому як носій особливих економічних інтересів. Ряд інших сучасних теорій розглядає регіон як багатоаспектну і багатофункціональну систему, що відрізняється функціональними ознаками. Однак в

останній час в теорії і практиці управління все більшого поширення виходять принципи сталого розвитку, причому суть стратегії сталого розвитку особливо наочно проявляється саме в регіональному аспекті. Це пов'язано з тим, що стратегія реалізується, перш за все, на певних територіях, в кожній з яких економічні, природні, соціальні та інші складові створюють єдину систему (регіональний комплекс), яка в свою чергу є елементом загальної територіальної структури.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Необхідно констатувати, про численності поглядів і праць, присвячені сталому розвитку від філософських до економічних. Поряд із зарубіжними вченими (Ю.Д. Кузьміна, Ф.А. Мамбетова, М.В. Терешина, С.П. Хрипко та ін.), відомі вітчизняні вчені досліджували концептуальні аспекти і методологію сталого розвитку. Серед них О.І. Амоша, В.П. Антонюк, О.Ф. Новикова [7].

Не дивлячись на достатньо широке розроблення проблеми, автор статті вважає за необхідне висловити власну точку зору на проблему забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів.

Завдання дослідження. Основними завданнями дослідження є надання визначення поняттю «стійкий та безпечний соціально-економічний розвиток регіонів» та встановлення послідовності схеми його дослідження.

Основний матеріал дослідження. Проблема стійкого соціально-економічного розвитку не нова та обумовлюється колівальними процесами світової та вітчизняної економік. Викладення авторської точки зору на механізм її забезпечення, у тому числі з акцентом не тільки на стійкість, але й безпеку соціально-економічного розвитку, потребує розкриття наукового надбання з цього питання.

Концепція стійкого розвитку являє собою складне явище, що характеризується дwoєю природою: з елементами модернізму, як теорія розвитку, так і постмодерністські і неklasичні бачення основоположних проблем: екологічної, культурної та ін. Сстійкий розвиток в неklasичному трактуванні виступає як стра-

тегія переходу від індустріального до постіндустріального суспільству.

Так, М.В. Терешина зазначає, що ключовою проблемою регіонального розвитку в сучасних умовах стає забезпечення якості економічного зростання, яке можливе лише на основі ретельного аналізу ситуації, що склалася в економіці регіону та її провідних секторах, що дозволяє визначити ресурсну забезпеченість території і, відповідно, реалізувати інвестиційні управлінські рішення, що дозволяють вивести регіон на траєкторію стійкого розвитку. Крім власне економічних цілей регіональна інвестиційна політика повинна відповідати основним принципам стійкого розвитку, який передбачає збереження природного капіталу території та досягнення балансу економічних, соціальних та екологічних інтересів. Сстійкість регіональної економіки значно пов'язана з нарощуванням постіндустріальних рис, її глибокою якісною реструктуризацією, активізацією інноваційної діяльності, впровадженням технологічних, управлінських та інших нововведень. Безумовним пріоритетом у цьому зв'язку є формування адаптованого до еколого-економічних умов механізму функціонування екологічно орієнтованої, конкурентоспроможної регіональної економіки як способу узгодження диверсифікованих економічних і екологічних інтересів у макроекономічному середовищі [1].

Ф.А. Мамбетова стверджує, що стійкий розвиток території – це, по-перше: процес безперервного поступального розвитку соціально-економічних систем, в основі яких знаходиться здатність збалансованого використання наявних ресурсів для нинішніх і майбутніх поколінь, спрямований на створення високого рівня життя населення, по-друге: оптимально вибудована стратегія розвитку територій, що призводить до інноваційного прориву і новій ері розвитку цивілізації, і наявні, в даний час, ресурси планети [2].

С.В. Хрипко під стійким розвитком регіону розуміє складний процес зміни параметрів інтегрованої системи, що характеризується станом регіонального рівноваги її економічних,

соціальних та екологічних елементів, що залишається у тимчасовому лагу як мінімум на колишньому рівні, здатної динамічно позитивно змінюватися в допустимих межах, досягаючи задані пропорції і не погіршуючи параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища для забезпечення відтворення потенціалу регіону та добробуту населення. Величезне значення С.В. Хрипко надає саме стану рівноваги, що в аспекті сталого розвитку розглядається як можливість сукупності позитивних факторів погашати вплив негативних чинників і наслідків формування конкурентоспроможної економіки так, що основні властивості її елементи регіональної системи залишаються незмінними [3].

Сьогодні сформовано декілька методологічних підходів до визначення сталості та сталого розвитку, проте найбільш визнаними і прийнятними є ті з них, які були викладені в Декларації Г. Брундтланд [5. С.112]: «сталій розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління і не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти їх власні потреби». Історично концепція сталого розвитку пройшла шлях від дво- (еколого-економічного) до тривимірного (соціо-еколого-економічного) вимірювання. Формування нової моделі розвитку цивілізації на засадах сталості базується на принципах збалансованого функціонування трьох складових: економічної – забезпечення збалансованого з екологічними і соціальними вимогами ефективного розвитку виробництва; екологічної – відновлення та збереження стану природного середовища, що не шкодить здоров'ю людини і природним екосистемам; соціальної – поліпшення умов життєдіяльності й відтворення населення, поліпшення його генофонду, підвищення його матеріального забезпечення і якості життя. В науковій літературі розвивається й інша точка зору, а саме щодо п'ятифакторної моделі сталого розвитку регіону, що включає окрім економічних, соціальних та екологічних факторів, також інституційні та інформаційні фактори (рис.).

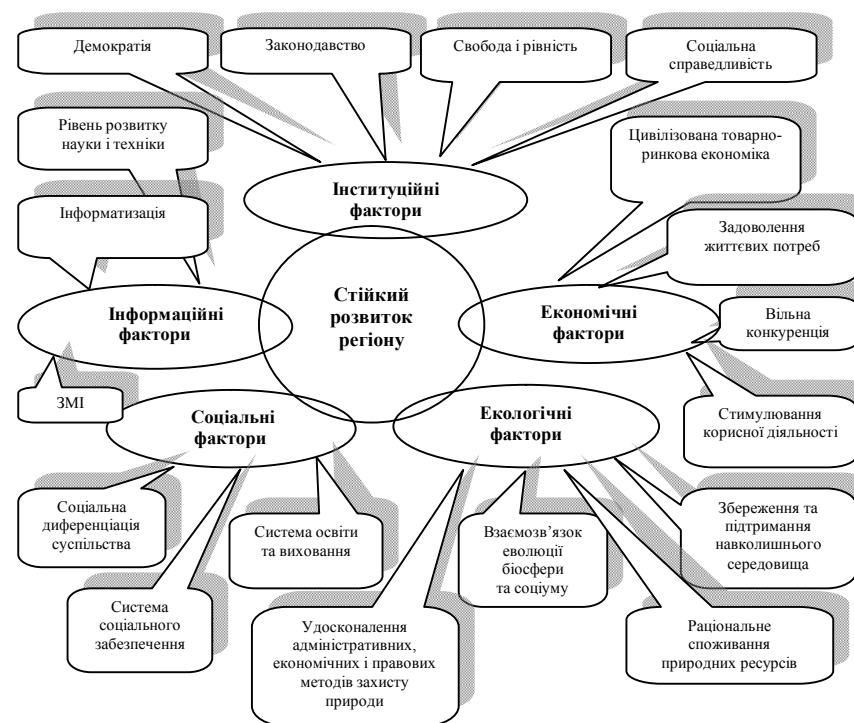

Рис. Багатофакторна модель стійкого розвитку регіону [4]

Сьогодні регламентується діяльність у регіональній сфері законодавством про стимулювання розвитку регіонів, на підставі якого розроблена і реалізується Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 р. [6]. Зміст цієї стратегії визначає проблеми та пропонує конструктивні напрями їх розв'язання за економічною, соціальною та екологічною сферами, але не конкретизує дій щодо їх залежності та потреб збалансованого розвитку цих трьох сфер. Звертає увагу прагнення до забезпечення збалансованості економічної та екологічної сфер у контексті виконання міжнародних вимог через запровадження системи управління якістю (стандарт ISO серії 9000) та системи еколо-

гічного управління (стандарт ISO серії 14000). До визначених державних пріоритетів розвитку окремих регіонів на період 2015 р. включено для більшості областей окремим пунктом поліпшення екологічної ситуації в цілому або за окремими напрямками (захист територій від підтоплення, подолання наслідків ЧАЕС тощо). Український вузько представлений в пріоритетах соціальний розвиток регіонів.

Провідні вітчизняні наукові діячі – О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк, у колективній монографії «Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти» акцентують увагу на необхідності комплексного підходу до досягнення стратегічних цілей сталого розвитку, де відбувається необхідний взаємозв'язок та взаємодія між складовими системи сталого розвитку, де економічна політика має бути підставою для соціальної та екологічної політики, соціальна політика повинна мати економічне підґрунтя для здійснення та одночасно ставити вимоги до екологічної політики та враховувати її вимоги., а екологічна політика повинна мати економічний та соціальний потенціал для реалізації. У такому контексті необхідно формувати та реалізовувати правову основу сталого розвитку [7]. Особливістю змісту сталого розвитку є процеси розвитку через забезпечення безпеки та забезпечення безпеки через розвиток. Ці особливості відрізняються від традиційних уявлень щодо забезпечення безпеки через захист, які превалюють у сучасній системі національної безпеки України. Ідея забезпечити безпеку через розвиток є найбільш плідною для вирішення проблем безпеки. Саме в моделі сталого розвитку співпадає русійна прогресивна діяльність із забезпеченням безпеки. Прийняття принципу забезпечення безпеки через розвиток призведе до формування сталого розвитку. Це безальтернативний шлях. Тому сучасну систему національної безпеки необхідно переорієнтувати на вимоги формування та реалізації моделі сталого розвитку, а в подальшому це має бути єдиний правовий документ з національної безпеки та сталого розвитку.

Проаналізувавши вищенаведені погляди вчених на визначення стійкого розвитку, вважаємо доцільним визначити стійкий та безпечний соціально-економічний розвиток регіонів як здатність його економіки зберігати стійку позитивну динаміку і вектори розвитку основних соціально-економічних показників без різких «стрибків» і коливальних процесів, забезпечувати в ході розвитку прийнятні показники рівня економічної безпеки, підтримувати збалансованість розвитку різних сфер життєдіяльності регіону без «перекосів» в бік окремих сфер і мати кінцевою метою постійне зростання добробуту і поліпшення якості та умов життя населення, яке мешкає на території регіону.

Відомо, що соціально-економічна система завжди знаходиться в точці нестійкої рівноваги і має властивість до швидкого виникнення і розвитку системних економічних криз з переходом із стану сталого розвитку в нестійкий під дією збурень. Єдиний шлях забезпечення стійкості та безпеки соціально-економічного розвитку – постійне регулювання основних критеріальних показників-характеристик такого розвитку і підтримання їх значень в заданих діапазонах. При цьому в якості найважливіших завдань можна виділити формування сукупності зазначених показників і визначення допустимих діапазонів їх зміни, при яких не станеться порушення стійкості; оцінку стійкості траєкторії соціально-економічного розвитку територій з урахуванням різних варіантів відхилення показників від допустимих діапазонів в силу різних сценаріїв зміни зовнішніх умов розвитку; оцінку результативності заходів державного регулювання щодо нейтралізації кризових явищ тощо. Загальна схема дослідження стійкості та безпеки соціально-економічного розвитку регіонів включає:

1) теоретичний блок (формування теоретичних підходів та логічної схеми дослідження стійкості та безпеки соціально-економічного розвитку регіонів);

2) блок прогнозування показників стійкості та безпеки соціально-економічного розвитку регіонів (формування блочної структури прогнозних моделей, розробка сценаріїв зовнішніх умов розвитку для кожного з блоків, вибір підходів та моделей

для прогнозування кожного з показників, побудова моделей для кожного з моделюємих показників в межах територіальних груп, виконання прогнозування);

3) блок діагностики (визначення індикаторів забезпечення стабільності функціонування та стійкості розвитку фінансово-виробничої сфери, забезпечення прийнятних умов для життя та відтворення населення; оцінювання стану економіки та показників стійкості траєкторії соціально-економічного розвитку);

4) блок реалізації робіт та програмно-цільових заходів по нейтралізації (мінімізації) загроз соціально-економічному розвитку та скороченню (відновленню) траєкторії стійкості та безпеки соціально-економічного розвитку регіонів);

5) блок оцінки результативності реалізації проектів (формування системи критеріальних показників результативності реалізації проектів та їх адаптації к умовам окремих регіонів, отримання оцінок результативності в поточний та прогнозований періоди.

Підсумовуючи характеристику блочної структури дослідження стійкості та безпеки соціально-економічного розвитку регіонів, зауважимо, що одним з найбільш важливих є блок її діагностики. Саме в цьому блоці закладаються методичні основи дослідження, формується система критеріальних показників ступеня досягнення вимог з різних напрямків життєдіяльності, визначаються основні загрози та «вузькі місця» в економіці регіонів, що, з одного боку, дозволяє судити про стійкість траєкторії соціально-економічного розвитку, з іншого, – є основою для прийняття заходів по нейтралізації загроз.

Висновки. Таким чином, стійкість та безпека соціально-економічного розвитку регіонів стає основою економічної безпеки та конкурентоспроможності країни. Враховуючи це, в статті не тільки розкрито власну точку зору на сутність стійкого соціально-економічного розвитку регіону, але й визначено послідовність загальної схеми його дослідження. В перспективі мають бути сформовані блоки критеріальних показників-індикаторів стійкості та безпеки соціально-економічного розвитку ре-

гіонів, які дозволять визначити стійкість та колеблемість траєкторії розвитку соціально-економічної системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Терешина М.В. *Формирование инвестиционной привлекательности региона с учетом экологических факторов* / М.В. Терешина. – Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 2008. – 328 с.
2. Мамбетова Ф.А. *Управление устойчивым развитием региональных социально-экономических систем в переходной экономике* / Ф.А. Мамбетова, С.А. Галачиева, М.В. Исраилов. – М.: Изд-во спутник, 2008. – 214 с.
3. Хрипко С.В. *Проблемы устойчивого развития региона в условиях трансформационной экономики* / С.В. Хрипко // *Экономические науки*. – 2011. – № 2. – С.193-196.
4. Кузьмина Ю.Д. *Понятие устойчивости развития и его применимость к региональной политике* / Ю.Д. Кузьмина, Ж.А. Мингалева // *Вестник Пермского университета. Серия «Экономика»*. – 2009. – № 3 (3). – С.68-83.
5. *Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник* / Под. ред. Л.Г. Мельника, Л. Хенца. – Сумы: Университетская книга, 2007. – 1120 с.
6. *Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001* // *Офіційний вісник України*. – 2006. – № 30. – Ст. 2131.

7. *Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: Моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, ін-т економіки пром.-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.*

Стаття надійшла до редакції 01.10.12

Рецензент – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри «Економіка підприємства і підприємництво на морському транспорті» Одеського національного морського університету **В.В. Жихарєва**.

Рецензент – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, організації і управління підприємством Української державної академії залізничного транспорту **В.Л. Дикань**.